

שהמטבע השימושית הפחותה ביותר של כסף היא דינר. ודרך התלמוד לקרוא למעשה פרוטה ולפרוטה מעה (עפ"י פסקי הרי"ד ותוס'. וע"ע במובא ברש"י ב"מ קב: ורמב"ן שם מב).

*

'... ובעוונותינו הרבים, אם בימי חכמי התלמוד אמרו רובם באבק לשון הרע, אנן מה נענין אבתרה — מאותו אבק נעשה אבן גדול, אבן נגף...
ראו כמה גדול עון לשון הרע, אפילו בעלי עבירות כדורו של אחאב, לא היה דבר שהיה בו להרשיע המלחמה כי אם לשון הרע. והטעם כי בהסתת הנחש היה נעשה להטת החרב המתהפכת לרוע ולטוב, ולכך בשמרים עקב רב מבלי לעשות, ואינם בעלי לשון הרע, ואז החרב נהפכת עליהם לטובה לעשות באויביהם נקמה, ואם תפשו מעשה נחש, אזי החרב נהפכת לרעה לעשות בהם כליה, ולכך נצחון המלחמה תלוי בלשון הרע וכל השומר פיו מלשון הרע כובש החרב המתהפכת, ולכך נאמר רוממות א-ל בגרונו וחרב פיפיות בידם לעשות נקמה בגוים...
וכבר אמרו כל דיבור שיוצא מפי אדם עושה רושם. ובעוונותינו הרבים אדם מפטפט כל היום בדברים ואינו מרגיש שבכל דבר עושה רושם, עד שאמרו חכמינו זכרונו לברכה (סנהדרין קב:) ברית כרותה לשפתים — ואיך לא ישמור אדם מבטא שפתיו על כל דבר פשע'.
(מתוך יערות דבש ח"א טו)

דף קסו

'יד בעל השטר על התחתונה' — נחלקו הראשונים ז"ל, כיצד הדין בשטר שובר שכתוב בו שפרע 'דינרין' סתם — האם לדונו כמשמעות המנימלית, וחייב לפרוע לו השאר (כן דעת הריטב"א), או להפך, יד בעל השובר על העליונה, שהרי זה שכנגדו בא להוציא ממנו, והמוציא מחברו עליו הראיה (כן נוטה דעת הרא"ה).

(וע"ע בשו"ת מהרי"ק שורש צד ד"ה 'ואשר חזרת וכתבת דאין להזכיר'. וע' במובא בב"מ יח: אודות שובר שנמצא, ספק נפל מהלוח ספק מהמלוה — האם גובים בשטר חוב, או שמא הספק בשובר מהוה ריעותא בשטר החוב).

'האשה שהיו עליה ספק חמש לידות, ספק חמש זיבות — מביאה קרבן אחד ואוכלת בובחים ואין השאר עליה חובה' — משמע, הא קרבן אחד — חובה. ומכאן שחטאת העוף הבאה על הספק אינה רשות והתר גרידא אלא קרבן חובה היא.

ואם תאמר אדרבה, נדייק להפך מכך שאין השאר עליה חובה — שם הטעם אחר; לפי שלא נאמר דין חטאת העוף על הספק אלא במקום שמחוסר הכשר, וכמו שכתב רש"י שאף האחת בקושי התירו כו'. ואין כוונתו ז"ל שהוא איסור מדרבנן, שהרי למאן דאמר חולין בעזרה דאורייתא על כרחנו שנתחדש כאן דין גמור מן התורה [כמו שדרשו בניזיר כט.]. אלא כוונת רש"י שלא קבלנו דין זה אלא במחוסר הכשר. וכן כתב הרמב"ם [בהלכות שגגות יא] (עפ"י חזון איש — נגעים יג, ת. ויסוד לדברים ע' בתוס' ובחים סח. סד"ה אימור).

ומלשון 'זאין השאר עליה חובה' — וכן העתיק הרמב"ם — יש מקום לדייק שהרשות בידה להביא קרבנות נוספים. ואולם מרש"י מבואר שאסור הדבר. וכן נקט המנחת-חינוך (קסח) כדבר פשוט, שאסורה להביא השאר. אך לשון הרמב"ם צריך עיון (עפ"י אבי עזרי (רביעאה) מחוסרי כפרה א, י). עוד בהסבר הדבר שבספקות אין השאר עליה חובה — ע' בשו"ת משיב דבר להנצי"ב ח"ה פט. וע"ע בכללות ענין קרבנות מחוסרי כיפורים, כמכשיר וכחובת גברא, בחדושי מרן רי"ז הלוי ריש הל' מחוסרי כפרה; אור שמח — שגגות יא, ב; זכר יצחק ל; בית ישי קכה; ברכת מרדכי ח"א ה.

'אמר רבן שמעון בן גמליאל: המעון הזה... נכנס לבית דין ולימד, האשה שהיו עליה חמש לידות ודאות, חמש זיבות ודאות — מביאה קרבן אחד...' — רש"י בכריתות פרש שרשב"ג עקר דין תורה כהוראת שעה, משום עת לעשות לה' הפרו תורתך. והתוס' כתבו שמדין תורה די בקרבן אחד, ולא היתה כאן עקירת דין תורה.

והראב"ד פירש (בהל' מחוסרי כפרה א. ובפירושו לתורת כהנים — תוריע), שרשב"ג תיקן תקנה לדורות שתוכל לאכול בקדשים בקרבן אחד ולא תצטרך להביא קרבנות נוספים. ובאמת גם חכמים מודים לדבר מעיקר הדין, אלא שנמנעו לגלות זאת כדי שיביאו קרבן על כל לידה ולידה, אבל אם הביאה קרבן ונתכוונה עבור כל הלידות — נפטרה לגמרי. ובא רשב"ג וגילה זאת משום הפקעת מחיר הקנים (כן בארו המפרשים שיטת הראב"ד. ע' בחדושי רא"ל ח"ב סא. דברים נוספים בענין זה — ע' להנצי"ב בפירושו העמק דבר והרחב דבר פר' תוריע ובשו"ת משיב דבר ח"ה פט).

— כתבו פוסקים (שו"ת צמח צדק [הקדמון] כח; פרי חדש — מנהגי איסור והתר טו; והובא במגן אברהם ריש הל' שבת) אם מייקרים המוכרים את מחיר הדגים — נכון לתקן בהוראת שעה שלא לקנות דגים לשבת עד שיוול השער, וכמו שתיקן כאן רשב"ג.

בספר ערוך לנר (בכריתות ח) תמה על כך, על פי מה שכתב שלדעת רוב הראשונים לא היתה כאן תקנה לבטל את עיקר הדין, ע"ש. וכבר העיר כיו"ב החתם-סופר (בהגהות לשו"ע או"ח רמב). ואולם כבר כתבו הפוסקים (הובא במשנ"ב רמב סק"ב) שאין בתקנה זו משום ביטול מצות עונג שבת, שהרי יכול לענגה בדברים אחרים.

(ע"ב) כגון חנן מחנני וענן מענני... — משמע קצת שלא בכל התקופות הקפידו בכתיבתם, בכתובות ובשטרות דעלמא שאינם של קדש, על אותיות סופיות, אלא לעתים כתבו אות רגילה בסוף מלה [ושמא גם להפך, אות סופית באמצעה?]. כי אם הקפידו על כך, הלא ניתן לראות אם 'חנן' מסתיים באות סופית אם לאו. [וראה בספר 'על פסיפס ואבן' (יוסף נוה. עמ' 41) — צילום כתובת שבשירידי בית הכנסת ב'אום-אל-עמד' (ליד עילבון שבגליל) — חרות שם 'שמעון'. ואולם ברוב-ככל הכתובות שבבתי הכנסת העתיקים, יש הקפדה בענין זה. ע"ש לכל אורך הספר]. ע"ע בענין זה במובא ביוסף דעת — שבת קג:.

'ספל מלמעלה וקפל מלמטה...' — '... ועוד יש לי כמין ראייה שבימי רז"ל היו נוהגין להדביק רגל הקו"ף, מדאמרינן בפרק גט פשוט: בעי רב פפא קפל מלמעלה וספל מלמטה, חיישינן לזבוב או לא' ופירשוה הראשונים ז"ל כך: מי חיישינן שלמטה היה כתוב קפל כמו מלמעלה אלא שהזבוב ישב על רגל הקו"ף ומחקו ונשאר ספל. אבל אין לחוש בקפל הכתוב למעלה שספל היה אלא שהזבוב דרך הלוכו האריך רגל הסמ"ך ועשאו קו"ף' — שאין דרך הזבוב להוסיף דרך הלוכו ולהאריך האות אלא לחסר. כן

פרשוה לזו. והשתא, אם אין רגל הקו"ף דבוק למעלה, היכי חיישינן לזבוב לומר דקו"ף הוה ושיתיה סמ"ך, והלא הסמ"ך סתומה היא כדאמרינן בפרק הבונה: מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדים, ורגל הקוף פתוחה, ואם סתומה, מכריחנו לומר ד'ספל' הוא ולא 'קפל' וזבוב לא חסרה לרגלה של קוף. שאם תאמר אע"פ שסתומה היא ודרכה להיות פתוחה חיישינן דלמא 'קפל' הוא, וכי היכי דזבוב חסריה לרגליה דקו"ף הכי נמי אמשיכיה ואדבקה — והא אמרת שאין דרך זבוב להמשיך אלא לחסר? אלא ודאי משמע כיון דחיישינן דילמא זבוב חסריה לרגליה דקו"ף ושוויה סמ"ך, שאין בין הקו"ף והסמ"ך אלא אותו רגל לעכובא. ואם נסתמה למעלה — כשר. ואף למטה — אם נסתמה, נראה מכאן דהויא כשרה, ויסייע מזה הרמב"ם ז"ל. וכיון דתינוק דלא חכים ולא טפש קרי לה קו"ף, אע"פ שנדבקה — לא מפסלה, אף על פי שמן הדין אין להדביקה למטה, וכדמוכח בפרק הבונה.

אלא שאין ראייה כל כך, דשמא בשטרות דלא קפדי אינשי בדקדוק צורת האותיות, ואע"פ שכיוצא בו פוסל בספר תורה. אבל הועיל לנו כל זה להחזיר הדבר להלכה רופפת שאמרו בירושלמי דיבמות (פרק ז, ופ"ה ממע"ש ופ"ז מפאה ה"ו) 'אם הלכה רופפת היא בידך ראה כיצד הצבור הוא נוהג ונהוג כמותן' (תשב"ץ ח"א נ. וצ"ע בדברי בנו — הרשב"ש ז"ל, בשו"ת — רמג).

וע' בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג קכא) שהביא מכאן שיש במשמע שהשתמשו לכתיבת שטרות באותיות מרובעות כעין כתב אשורית. ע"ש בנידון כתיבת שטר כתובה בכתב אשורי.

חיישינן לזבוב — שכל מה שיש לנו ליישב שתי הלשונות שלא תימצא סתירה וחזרת הסופר — יש לנו ליישב, אפילו באופן הרחוק (עפ"י שו"ת הריב"ש — רמט, ועוד).

דף קסז

לא ליחוי בסוף מגילתא, דלמא משכח לה אחר וכתבי דמסיק ביה זוזי... — ואף על פי שאם יוציא כנגדו שטר שכתוב בו 'לויתי מפלוני' והוא חתום בסופו, יהא נאמן לטעון לא לויתי כלום אלא חתמתי על נייר חלק לבעל דיני והוא זה שכתב כרצונו, שהרי יש עמו כח 'מיגו', שהיה יכול לטעון 'פרעתי' — אעפ"כ אמר אביי שאין לחתום כן, פן ישכח ענין חתימתו ויאמר 'לא לויתי מעולם' סתם, ולא ידע לפרש פשר חתימתו, ואז יחייבוהו בדין (נמוקי יוסף עפ"י בעל התרומות).

וכבר נחלקו הראשונים ז"ל האם אפשר לטעון טענת 'פרעתי' בשטר הכתוב בכתב ידו ללא עדים; שיטת הרמב"ם (מלוה יא, ג) והרמב"ן שנאמן, ושיטת הרשב"ם (קעו. ד"ה ה"ג שאני) הרז"ה והרשב"א שאינו נאמן.

— משמע שאם לא כתב כלום ממעל לחתימה, אי אפשר לתבוע ממון על סמך חתימה בלבד. ומכאן למוציא על חברו גליון חלק עם חתימתו, אין לו שום תביעה, ויכול החתום לטעון ממני נפל ומצאתו. זהו מצד הדין, אבל מצד המנהג כתב הב"ח שכבר נהגו בארצות הללו לגבות בו על פי תיקון המדינות. ואולם במקום שאין מנהג קבוע נראה שאין לגבות בו (עפ"י ש"ך חו"מ סט סק"ט, כדעת העיר-שושן).

ההוא בזבינא — ה-ב' שרשית. שמא נגזר מלשון בזבז, לפי שהמוכס מבזבז ממונו על כך, לקנות המכס מאת המלך. וגם על ידי כך מבזבז ממונם של אחרים (ריעב"ץ).